КОРЕЙСЧА СЕҲРЛИ ЭРТАКЛАРДАГИ ЙЎЛБАРС ОБРАЗИ ВА ТАҚЛИД (ТОВУШ) СЎЗНИНГ ЎЗБЕКЧА ТАРЖИМАДА БЕРИЛИШИ

Муқаддасхон Назарбой қизи Тайланова

Таянч докторант,
Таржимашунослик ва халқаро журналистика кафедраси,
Тошкент давлат шарқшунослик университети
muqaddas_93@mail.ru

<https://doi.org/10.37547/jcass/volume02issue03-a5>

Аннотация: Мақолада айнан халқ оғзаки ижодининг маҳсули бўлган эртақлардаги тақлид сўзларнинг таржимада бериш усуллари ва муаммолари ҳақида баён этилади. Шу билан бирга, корейс сеҳрли эртақларида айнан йўлбарс товушига тақлид ҳам таҳлил қилинади.

Маълумки, таржимашуносликнинг мақсади ўзига хос истеъдодга эга таржимонлар томонидан амалга ошириладиган, турли тиллардан ўгириладиган ҳар хил соҳага оид ранг-баранг жанрдаги адабиётлар таржимасини ўз ичига олган таржима жараёнини муайян йўналиш атрофида уюштириб, унинг режаси асосида фаолият кўрсатиши ва ривожланишини таъминлашдан иборат. Китобхонга эса айнан муқобил вариантда берилиши муҳим ўрин тутди. Шунингдек, эртақлардаги ҳайвонот оламининг турличалиги, ўзбек ва корейс эртақларидаги образларнинг аҳамияти, иштироки таҳлил қилишга чорлайди.

Калит сўзлар: таржима, тақлид, товуш, сеҳрли эртақ, таржимашунослик, халқ оғзаки ижоди, образ, йўлбарс образи, қиёсланиш.

ОБРАЗ ТИГРА В КОРЕЙСКИХ ВОЛШЕБНЫХ СКАЗКАХ И ПЕРЕДАЧА ПОДРАЖАТЕЛЬНЫХ СЛОВ В УЗБЕКСКОМ ПЕРЕВОДЕ

Муқаддасхон Назарбой қизи Тайланова

Аннотация: В статье рассмотрены методы и проблемы перевода подражательных слов в сказках, являющихся продуктом фольклора. При этом анализируется имитация звука тигра в корейских сказках.

Известно, что цель переводческих исследований – организовать процесс перевода по определенному направлению, что осуществляется талантливыми переводчиками, осуществляющими перевод с разных языков, литературы разных жанров. Важно, чтобы читателю была предоставлена альтернатива. Это также требует анализа разнообразия фауны в сказках, важности персонажей в узбекских и корейских сказках и участия.

Ключевые слова: перевод, имитация, звук, волшебная сказка, переводческое дело, фольклор, образ, образ тигра, сравнение.

THE IMAGE OF A TIGER IN KOREAN MAGIC TALES AND IMITATIVE WORDS IN UZBEK TRANSLATION

Mukaddashon Nazarboy kizi Taylanova

Abstract: The article deals with the methods and problems of translation of imitative words in fairy tales, which are a product of folklore. At the same time, the imitation of the sound of a tiger in Korean fairy tales is analyzed.

It is known that the goal of translation research is to organize the translation process in a certain direction, which is carried out by talented translators who translate from different languages, literature of different genres. It is important that the reader is provided with an alternative. It also requires an analysis of the diversity of fauna in fairy tales, the importance of characters in Uzbek and Korean fairy tales, and participation.

Key words: translation, imitation, sound, fairy tale, translation, folklore, image, image of a tiger, comparison.

Кириш

Халқ эртаклари ичида сеҳрли эртаклар ҳам тўқима образлари билан бежирим. Қизиғи, ҳар бир халқ ўзгача фантазияларни жонлантириши билан китобхонни ўзига жалб қилади. Корейсча сеҳрли эртакларнинг ўзбекча таржималарида айнан ҳайвонот ва ўсимлик оламининг ўхшаш ва фарқли жиҳатларини ўрганишда турли хулосаларни келтириб чиқаради.

Маълумки, таржимашунослик соҳаси ҳозирги даврда ривожланиб бормоқда. Айниқса, бадий таржималарнинг салмоғи кўпайиши мамлакатлар ўртасидаги адабий муҳитнинг илиқлашувига, маданиятларнинг янада такомиллашувига замин яратади.

Асосий қисм

Ҳар қандай асар аслига яқин қилиб таржима қилиниши бу таржимоннинг ютуғидир. Бундай таржимани амалга ошириш учун таржимон таржима қилиш усулларида яхши хабардор бўлиши даркор. Шулардан бири трансформациядир. Трансформацияга

тегишли маълумотларнинг ҳам назарий ҳам амалий жиҳатлари тилшунос ва таржимонлар томонидан ўрганилган. Лекин ҳозиргача таржимашуносликда аниқ таржима трансформацияларига тегишли муайян тасниф шаклланмаган.

Трансформация тилшунослик соҳасида:

О.С. Ахманова муҳаррирлиги остида тузилган лингвистик атамалар луғатида трансформацияни:

1) асосий моделларни маълум қонуниятларга асосланган ҳолда ўзгартириб, иккиламчи тил структураларини яратиш усулларида бири;

2) берилган тил сатҳидаги ўхшаш гап ва фразалар морфо-синтактик мослигининг рамзий ифодаланиши [1].

В.Н. Ярцева таҳрири остида чиққан тилшунослик луғатида трансформацияга содда синтактик қурилмаларнинг мураккаблашуви деб таъриф берилган [2].

Сеҳрли эртакларнинг қаҳрамонлари сеҳрли “сюжет” билан

Филология / Филология / Philology

боғланган бўладилар. Улар доим “сеҳрли ишларга”, “сеҳрли жойларга”, “сеҳрли нарсаларга” йўлиқадилар. Катта-катта кўрқинчли ва дахшатли тилсимларни очадилар. Бундай сеҳрли эртақларнинг қаҳрамонларига ёрдам кўрсатувчилар эса сеҳрли нарсалар бўлади. Сеҳрли эртақларнинг қаҳрамонлари ўз душманлари ёки ўз бошларига тушган кулфатлардан турли ғайритабиий йўллар билан қутиладилар [3, р. 56].

Корейсларда йўлбарс, тошбақа, аждарҳо, айиқ каби ҳайвонлар эртақларда фаол қўлланилади. Йўлбарс – ақлли, мард, кучли қиёфада, аждарҳо-доно, тез қарор қабул қилувчи, тўғри сўз бўлса, тошбақа- сабрли ва меҳнаткаш ҳайвон сифатида тасвирланади.

Ж.-П. Вине и Ж. Дарбельне, ўз навбатида, трансформациянинг ўзлаштирма, калкалаш, сўзма-сўз таржима, транспозиция, модуляция, эквивалентлик ва адаптация сингари еттита турини аниқлаганлар [4, pp. 30-42]. Муаллифларнинг фикрига кўра мазкур турлар лексик бирлик, синтактик тузилиш ва хабар бериш (абзац, матн) даражасидаги уч аспектда турлича қўлланилади. Шунингдек, таржима турлари борасида улар битта сўз бир неча турдаги ўзгаришларга учраши мумкинлигини ҳам аниқлаганлар. Й.И. Рецкернинг трансформацияларнинг гуруҳлантириши ҳам ўзига хос. У трансформацияларни икки гуруҳга бўлади:

1) лексик трансформациялар (конкретлаштириш, умулаштириш, антоним таржима, компенсация);

2) грамматик трансформациялар (гап бўлақларининг алмашинуви ва сўз туркумларининг алмашинуви) [5, pp. 72-84].

Л.К. Латишевнинг фикрига кўра тиллараро трансформациялар олти турга бўлинади:

1) лексик трансформациялар (лексемаларнинг синонимик алмашинуви);

2) стилистик трансформациялар (таржима қилинаётган бирликнинг стилистик бўёғини ўзгаритириш);

В.Н.Комиссаров трансформацияларни қуйидаги турларга бўлган:

1) лексик трансформациялар (транскрипция, транслитерация, калка усули, лексик-семантик алмаштиришлар: конкретлаштириш, умумийлаштириш ва модульятция);

2) грамматик трансформациялар (сўзма-сўз таржима, апларнинг қўшилиб кетиши, грамматик алмаштиришлар: сўз шакллари, сўз туркумлари, гап бўлақлари);

3) комплекс (лексик-грамматик трансформациялар: антоним таржима, экспликация (тасвирий таржима) компенсация) [6].

Н.К. Гарбовский трансформацияни ижобий томондан намоён бўладиган шакл ўзгартирувчи, қайта ўзгартирувчи, алмаштирувчи ва таржимани такомиллаштириш орқали маълум сўзларга бошқача қўриниш ёки тузилиш берувчи усул дея таъкидлайди [7].

Қадим-қадимдан корейслар йўлбарсни ҳайвонлар шоҳи, деб атайдилар, чунки қуруқликда яшовчи барча жонзотларнинг ҳокими саналмиш йўлбарс куч-қудратда тенгсиздир.

Йўлбарс корейс мифологиясига минг йиллар олдин кириб келган бўлиб, буни қадимги даврларда тошларга ўйилган тасвирлар тасдиқлайди.

Филология / Филология / Philology

Ўшандан бери бу ҳайвоннинг қиёфаси рамзий маънога эга бўлиб, давлатнинг тимсоли сифатида қабул қилина бошланди. Шунинг учун йўлбарс тасвири кўпинча уйларнинг эшикларига ва жангчиларнинг зирҳларига туширилди ҳамда ёғоч ва тош ҳайкаллар қад ростлади. Кореяда йўлбарсни тоғлар ва ғорлар соҳиби, деб аташган.

Ўзбек эртақларида эса кўпинча бўри қиёфасида ҳақиқий жасурлик тимсоли кўринади. Шу билан бирга, худди корейс эртақлари сингари бўри очкўз ва вахший қиёфада ҳам тасвирланади.

Илк маротаба йўлбарс рамзи корейсларда Тангун афсонасида тасвирланиб, йўлбарс ўзининг жасорати ва куч-қудрати ила олижаноб ҳайвон мақомини олди. Шу билан бирга, мазкур афсона орқали корейс этносининг шаклланиши ва қадимги қабилаларнинг йўлбарсга эътиқод қилганликлари ҳақида маълумотга эга бўлиш мумкин. Корейс эртақларида агар подшоҳ аждаҳо шаклида тасвирланса, унинг яқинлари, зодагонлар ва жангчилар йўлбарс қиёфасида тасвирланган [8, p. 15].

Очкўз қиёфасидаги йўлбарс рамзи 해와 달이 된 오누이¹ – ҳаева тар-и доен ону-и (Ой ва қуёшга айланган ака-сингил) номли сеҳрли эртагида ифодаланган. Эртақда йўлбарс йўлида учраган бир аёлни паққос тушириб, фарзандларига ташланади, аммо осмонга илтижо қилган болалар узун арқон орқали осмонга чиқиб кетади. Йўлбарс ҳам арқондан чиқишга уринади, лекин йиқилиб ҳалок бўлади. Шундан сўнг, корейсларда осмонга чиқиб кетган

ака-сингилларнинг бирини ой иккинчисини қуёш сифатида қарашади. Кўриниб турибдики, йўлбарс вахший сифатида тасвирланади, бироқ сўнггида жазоланади:

“어느 날, 엄마가 떡을 팔고 집으로 돌아오는 길이었어요” (еонеу нал, эоммага ттеог-еул палго жиб-еуро тор-аонеун кир-иеосс-еое).-

“-어흥~ 떡 하나 주면 안 잡아먹지~”. 갑자기 무서운 호랑이가 나타난 거예요” (еохеунг~ ттеог ҳана жумеон ан жаб-амеогжи~”. Кабжаги мусеоун ҳоранг-ига натанан геоеё).

Таржимаси:

“Кунлардан бир куни она гуручли пирогни сотиб уйига қайтаётган эди”.

“- Ирр, битта гуручли пирог берсанг, сени еб қўймайман”. Бирдан йиртқич йўлбарс пайдо бўлди”.

Бу ерда йўлбарс овозига берилган тақлид сўзнинг корейс ва ўзбек тилларида турлича талаффуз қилинишини кузатиш мумкин. Яъни корейс тилида “어흥” (оҳинг) тақлид сўзи ўзбек тилига таржимада “ирр”, деб берилади. Бу ерда тақлид сўзнинг таржимада ўзаро лексик мувофиқ келмаслиги кузатилади. “Таржима жараёнида вужудга келадиган лексик муаммолар, уларнинг тўлиқ, қисман ва умуман мос келмаслик даражаларини ўрганиб чиқиш, тўлиқ лексик мувофиқсизликда қўлланиладиган методларни тўғри қўллай билиш таржима сифатининг ошишига кўмаклашади” [9, p. 97].

Натижалар ва мулоҳаза:

¹http://18children.president.pa.go.kr/mobile/our_space/fairy_tales.php?srh%5Bcategory%5D=07&srh%5Bpage%5D=3

Филология / Филология / Philology

А.Д.Швейцернаинг ишларида трансформация рус ва инглиз тилларидаги материаллар асосида “таржима жараёнида бир шаклдаги ибораларни бошқа бирига алмаштириш” [10, р. 118] сифатида ўрганилган. В.Н.Комиссаров ҳам ўз тадқиқотларида трансформацияни уларнинг ёрдамида тилларда эквивалентлик муносабатларини ўрнатиш мумкин бўлган қатор туб ўзгаришлар тарзида кўриб чиққан. Муаллиф томонидан трансформацияни алоҳида сўзлар маъноларини аниқлайдиган соддалаштирувчи ўзгаришлар сифатида ҳам таҳлил қилиш таклифи берилган. Бундай ўзгаришлар тилларда сўзларни таққослаш жараёнида дифференциал маънолар билан бир қаторда умумий маъноларни ҳам аниқлашга ёрдам беради [11, р. 147-157]. Шунини таъкидлаб ўтиш керакки, юқорида кўрсатилган ишларда таржима трансформациялари умумистеъмолдаги лексикада аниқланган.

Корейсларнинг фикрига кўра, йўлбарс нафақат жасоратли, балки сеҳргар, очкўз қиёфасида ҳам гавдаланади (“Йўлбарс ва найча”, “Келишган йўлбарс”, “Қуёш ва ой” корейс эртаклари).

Йўлбарс иштирокидаги бир қанча корейс эртаклари мавжуд: “호랑이가 준 요술 보자기 ” - ҳоранги-га чунёсул пожаги (“Йўлбарснинг жодуси”), “호랑이 형님 ” - ҳоранг-и ҳеонгним (“Йўлбарс оға”), “팔죽 할머니와 호랑이 ” - патжуг ҳалмеонива ҳоранг-и (“Қизил ловия пиширувчи буви ва йўлбарс”), “해님과 달님 ” - ҳаенимгва талним (Қуёш ва ой), 호랑이와 꽃감 - ҳоранг-ива коткам (Йўлбарс ва ўтин), 호랑이 뱃속 구경-ҳоранг-и баес-сог гугеонг (Йўлбарс қорнида сайр) [12, р. 3].

“호랑이 뱃속 구경” – ҳоранг-и баес-сог гугеонг – (Йўлбарс қорнида сайр) эртагида ҳам жуда баҳайбат йўлбарс қорни оч ҳолатда бир қишлоққа келади ва уч деҳқонни аравалари билан ютиб юборади. Деҳқонлар жон сақлаш мақсадида йўлбарс қорнида олов ёқиб гўштини пишириб ейишади. Йўлбарснинг мазаси қочади ва йиқилади. Деҳқонлар эса пайтдан фойдаланиб ёлбарснинг ичидан чиқиб кетишади. Қишлоқдаги барча бўлган воқеадан ҳайратга тушиб, очкўз ёлбарснинг жазо олганидан хурсанд бўлишади.

Йўлбарс меҳрли, жасоратли қиёфада “호랑이 형님 ” – ҳоранг-и ҳеонгним (“Йўлбарс оға”) эртагида тасвирланган. Кунларнинг бирида йўлбарс овга чиқади. Дала бўйлаб кетаётганида бир болакайни учратиб қолади. Болакай онаси касал эканини, уйга овқат олиб бориш кераклигини йўлбарсга тушунтиради. Йўлбарс йиғлаб юборади ва болага раҳми келади. Ўша кундан бошлаб йўлбарс болакайнинг уйига уй ҳайвонларининг гўштини ташлаб кетадиган бўлади. Болакай йўлбарсдан миннатдор бўлиб, онасига ғамхўрлик қилади. Ушбу эртакда ёлбарснинг матонати, саховати шу зайлда ифода этилади.

“ 호랑이가 준 요술 보자기 ” – ҳоранги-га чунёсул пожаги (“Йўлбарснинг жодуси”) эртагида ҳам йўлбарс жуда меҳрибон, раҳмдил, атрофдагиларга ёрдам қўлини чўзувчи образ сифатида шаклланган. Эртакда йўлбарсга бир одамни ўлдириш буюрилади. Йўлбарс ўша одамни пинҳона кузата туриб, “Тоғда яшаётган йўлбарслар шу совуқда қандай яшаётган экан, уларга қийин”, деган таъсирли гапини эшитиб, йўлбарснинг у одамга меҳри жўшиб кетади. Эртасига у одам мен ҳақимда ҳам қайғурди, деб рўмолча

Филология / Филология / Philology

совға қилади. Бу эртақда йўлбарс яхши инсонларга тажовуз қила олмаслигини, аксинча қўлидан келганча уларни қўллаб-қувватлашни афзал кўради.

Хулоса

Хулоса қилиб айтганда, корейсча эртақлардаги йўлбарс образи ўзбек эртақларидаги образдан фарқланади. Ҳайвонлар товушига тақлид сўзлар ҳам ўзбек тилига таржимасида турлича жаранглайди. Юқорида келтирилган мисолларда ҳам бунинг гувоҳи бўлиш мумкин. Таржимон албатта, таржимонлик маҳоратига таянган ҳолда таржимани амалга оширса мақсадга мувофиқ бўлади.

8. Xan V.S. Koreya tarixi. – T.: Baktoria press, 2013.
9. Rahimov G'. Tarjima nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent, 2016.
10. Швейцер А.Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты. – М.: Наука, 1988.
11. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). – М.: Высшая школа, 1990.
12. Филимонова Е.Н. Символика животных в переводных произведениях. – М.: МАКС Пресс, 2004.
13. http://18children.president.pa.go.kr/mobile/our_space/fairy_tales.php?srh%5Bcategory%5D=07&srh%5Bpage%5D=3

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – М.: Издательство «Советская энциклопедия», 1966. (<http://www.classes.ru>.)
2. Ярцева В.Н. Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Большая Российская Энциклопедия, 1990.
3. To'laboyev O. XX asr o'zbek folklorshunosligi antologiyasi. – T., 2017.
4. Vinay J., Darbalnet J. Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation. – Amsterdam and Philadelphia: PA: John Benjamins, 1995.
5. Рецкер Я.И. Что же такое лексические трансформации? "Тетради переводчика" №17, – М.: Международные отношения, 1980.
6. Комиссаров В.Н. Слово о переводе – М.: Международные отношения – 1973.
7. Гарбовский Н.К. Теория перевода. – М.: Юрайт, 2017.